

Grootschalige karteringen in 1993

Jaarlijks nemen professionele inventariseerders van het SOVON-bureau zo'n 9000 ha aan terreinen van Staatbosbeheer onder de loep; "ornithologische basiskarteringen" in het jargon. Zoals we in het vorige nummervan SOVON-Nieuws hebben kunnen lezen worden de gegevens door SBB onder andere gebruikt voor de beheerplanning. Ook voor andere opdrachtgevers worden inventarisaties uitgevoerd. In 1993 waren Michel Klemann, Ben Koks, Willem van Manen, Rob Vogel en Henk Wessels belast met het inventarisatiewerk. Nu, pal na het broedseizoen, zijn nog niet alle veldgegevens geïnterpreteerd maar de belangrijkste wapenfeiten zijn al bekend. Van de wat grotere inventarisatiegebieden wordt hieronder een indruk gegeven van de belangrijkste wetenswaardigheden.

Schoolse en Pettemerduinen

De duingebieden aan weerszijden van de Hondsbosse Zeewering hebben tezamen een oppervlakte van ruim 2000 ha. De Pettemerduinen zijn smal maar afwisselend: dennenbossen, natte duinvalleien en droge duinpannen. De duinen bij Schoorl zijn tot vier kilometer breed en zijn de hoogste van Nederland (tot 54 meter +NAP). De helft is ingeplant met Oostenrijkse en Corsicaanse den, maar langs de binnenduinstrand groeit gevarieerd loofbos. In het resterende deel van de boswachterij wisselen heidevelden en geaccidenteerde, met helm begroeide duinen elkaar af.

Havik en Sperwer nemen de opmars in Noord-Holland voortvarend ter hand, getuige de vier haviknesten en de zes sperwerparen in de Schoolse Duinen. Opmerkelijk genoeg schitterde de Buizerd dit jaar door afwezigheid; vorig jaar bracht een paar in de Schoolse Duinen nog jongen groot. Sensationeel was het flinke aantal Houtsnippen bij Schoorl. Het ging om zo'n 40-50 vogels die vooral boven de oudere boskernen naar hartelust baltten.

Het aantal meeuwenparen geeft de laatste jaren een scherpe daling te zien. Rond 1986 broedden nog enkele duizenden paren Stormmeeuwen in de duingebieden tegen ruim 900 in het afgelopen seizoen. De Kleine Mantelmeeuw nam af van 600 paren medio jaren tachtig tot krap 100 in 1993, terwijl de Zilvermeeuw de hard-

ste klappen incasseerde: van c. 3000 paar begin jaren tachtig tot 200 dit jaar! De meeuwen leden tot ver in de jaren tachtig onder massale eier-raapacties, maar de huidige vrije val wordt veroorzaakt door predatie van vossen, die in het laatste decennium sterk zijn toegenomen. Konijnen vormen in de duinen het hoofdvoedsel van Reinaert maar in het broedseizoen worden elke nacht meeuwenkolonies door vossen afgeschuimd en flink wat eieren geconsumeerd. In 1993 wisten alleen tientallen stormmeeuwenparen hierop een antwoord te vinden door op oude kraai- en duivenesten in het bos (!) te broeden. De enkele paren Stormmeeuwen die met kuikens werden waargenomen, waren boombroeders. Afgezien van de meeuwen lijden alleen Scholekster en Wulp onder de eetlust van de vos, zodat het met de predatie verder niet zo'n vaart loopt.

De Schoolse Duinen vormen het allerlaatste bolwerkje van Nachtzwaluwen in West-Nederland; twee territoria in 1993. Toch valt dit aantal wat tegen als we bedenken dat de boswachterij Schoorl tot de weinige Nederlandse bossen behoort die vrijwel niet zijn vergrast en dus op het oog geschikt zijn voor Nachtzwaluwen. Misschien is de voedselsituatie niet meer zo gunstig. Verrassend waren de twee territoria van Bonte Kraaien bij de zeereep. Een van de paren bestond echter uit niet geheel raszuivere vogels.

Waterland

Het gebied tussen de Zaanstreek en de IJsselmeerkust bij Marken heet Waterland. In 1993 werd ongeveer 700 ha veenweidegebieden in het oosten van de streek gekarteerd door SOVON. Met negen paren lijkt de Zomertaling ook in Waterland niet aan de algehele malaise te ontkomen. Beter was het gesteld met Slobeend (62 paren). Met liefst 515 gruttoparen, 254 paren Kieviten, 150 paar Tureluurs, 30 paren Watersnippen en 17 paren Kemphanen behoort het geïnventariseerde deel van Waterland-Oost tot de zeer waardevolle weidevogelgebieden. Het massale uitmaaien van weidevogels en zelfs gemengde kolonies van Kokmeeuw en Vissief buiten SBB-terreinen doet vrezen dat de weidevogels op korte termijn toch stevige verliezen krijgen te incasseren. Behalve weidevogels nestelen

ook tal van water- en moerasvogels in de moerastroken langs de IJsselmeerdijk en langs de vaarpolders; Roerdomp (1), Bruine Kiekendief (7), Grote Karekiet (7) en Baardmannetje (5) om er maar enkele te noemen. Voorjaarwaarnemingen van Krooneend, Grote Zilverreiger, Kwak en Buidelmeeus bleken vermoedelijk niet om broedvogels te handelen maar onderstreepten nog een dat onder de rook van Amsterdam goede vogelgebieden liggen.

Sneekerveer

De polders rond het Sneekerveer bestaan, hoe kan het anders in Friesland, uit grasland met hier en daar een plukje wilg of riet. Interessant is dat een deel van de eilanden onbedijkt en onbemalen is. Deze boezemlanden worden éénmaal per jaar gehooit en staan 's winters blank. In Nederland zijn dit soort -landbouwkundig gezien- primitieve situaties nogal zeldzaam (geworden). Triest genoeg leveren deze omstandigheden nou juist de leuke broedvogels op. In het hele gebied (500 ha) werden Zomertaling (9), Kemphaan (15), Grutto (204), Tureluur (91), Veldleeuwierik (131) en Gele Kwikstaart (144) aangetroffen. In de boezemlanden waren vooral Gele Kwikstaart en Kemphaan goed vertegenwoordigd. Opvallend schaars waren Watersnip (3) en Graspieper (13).

Dat er Bruine Kiekendieven in de rietkragen van het Sneekerveer broeden, was bekend, maar dat zich in het schaarse geboomte ook andere roofvogels ophouden, kon in 1993 vastgesteld worden. In het enige bosje van enkele hectaren in het gebied nestelden een Buizerd en een Sperwer, beide in een berk. Een andere Buizerd had een bolvormig geschorren pluk wilgen uitverkoren. Het nest zat op drie meter hoogte en werd in juni ondergekakt door massaal rustende Spreeuwen. In alle drie de nesten werden eieren gelegd, geen van de paren bracht echter jongen groot.

Boswachterij Odoorn

Boswachterij Odoorn (circa 1800 ha) bestaat merendeels uit het bekende Drentse productiebos van Iariks, Douglas, fijnspar, Oostenrijkse en grove den, afgewisseld met zomereik en Amerikaanse eik. In tegenstelling tot veel andere boswachterijen in Dren-

the zijn monocultures schaars.

Vermeldenswaard is het Schapenpark (circa 250 ha), een niet opnieuw ingeplante kapvlakte, resultaat nog van stormen in 1972 en 1973. Het terrein wordt open gehouden door schapen.

Goed vertegenwoordigd waren Appelvink (96), Fluiters (116) en -voor Drentse begrippen- Groene Specht (13), Kleine Bonte Specht (9), en Houtsnip (13). Opvallend schaars waren Braamsluiper (1), Spottvogel (0), Tortelduif (5), Vuurgoudhaan (4) en Wielewaal (2).

Het Schapenpark was goed voor 36 territoria van Boomleeuwerik, 41 Gekraagde Roodstaarten en twee territoria van de in Drenthe zeer zeldzaam geworden Nachtzwaluw.

Boswachterij Ommen

Deze 765 ha grote boswachterij ligt tussen de Overijsselse Vecht en de Regge en is onderdeel van een 25 km lange rug van bossen en landgoederen van Dalfsen in het westen tot Hardenberg in het oosten. Ze omvat behalve productiebos enkele vennen, stuifzand, rivierduinen en een tweetal bosreservaten.

In de fraai begroeide vennen hielden enkele paren Dodaars en Wintertaling. Hoewel het stuifzand recreatief druk bezocht wordt, zijn in de aangrenzende delen twee paar Nachtzwaluwen gevonden. Twee paar Raven verbleven in april en juni in de omgeving. Broeden is niet vastgesteld. Roofvogels waren met Havik (1 paar), Sperwer (3) en Buizerd (5) dun gezaaid en opmerkelijk schuw. In het

verleden is in deze streek nogal wat roofvogelvervolgning vastgesteld. Wespandief en Boomvalk kwamen ook ieder met 1 paar voor. Bosuil en Ransuil waren goed vertegenwoordigd met 14 resp. 8 paar. Met 13 paar was 1993 een goed jaar voor Boomleeuweriken.

Boswachterij Hardenberg

Dit op het eerste gezicht monotone productiebos van 1040 ha bleek een hoge dichtheid aan roofvogels te bezitten: Havik 6 paar, Sperwer 13 paar, Buizerd 16 paar. De vogelwerkgroep van het IVN-Hardenberg/Grambergen houdt zich al jaren intensief met deze vogels bezig. Misschien mede hierdoor behoort roofvogelvervolgning er tot het verleden en zijn roofvogels in vergelijking met boswachterij Ommen opmerkelijk mak. Een aangrenzende vuilnisbelt met zandwinplas bleek aantrekkelijk voor Fuut, Bergeend en Slobeend, Kleine Plevier en Oeverzwaluw. De al jaren groeiende grote roekenkolonie in een afstervend oud eikenbos leverde 674 nesten op (naast 9 van Blauwe Reiger). Grote hoeveelheden afgestorven hout waren misschien de reden van de vestiging van een Draaihals. Ook vorig jaar heeft deze soort hier domicilie gehad. Zwarte en Kleine Bonte Specht waren met ieder 11 paar opvallend talrijk. Op twee plaatsen werden Mandarijneenden opgemerkt. In 1992 is een broedgeval geconstateerd. De uitbreiding van de Raaf is gevorderd tot aan Hardenberg. Minimaal drie Raven hebben hier enige tijd verbleven.

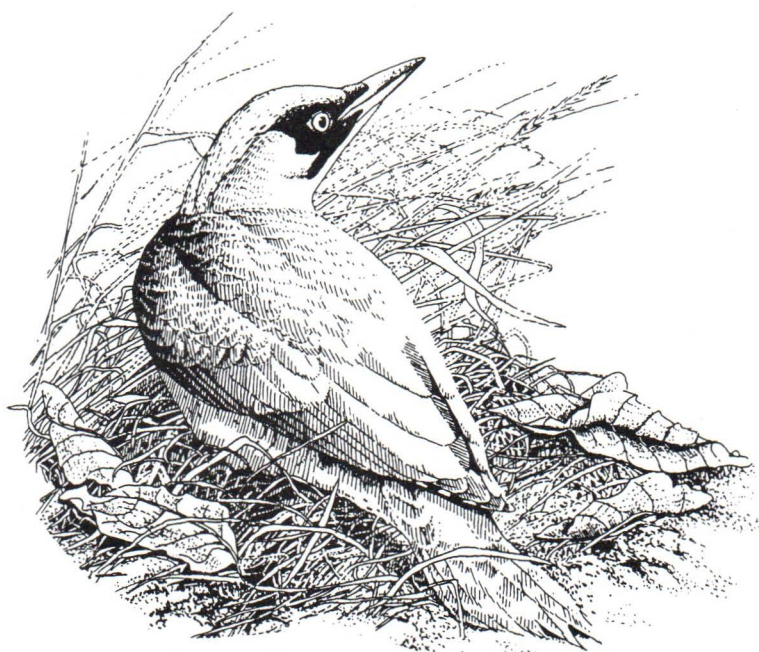
Broedvogelmonitoring Waddengebied

In de vorige editie van SOVON-nieuws is bericht over de Aalscholvers van het NAM-eilandje "de Hond". Op dit kunstmatige eilandje, c. 6 km ten noorden van Delfzijl, staat apparatuur om de gasdruk in het Slochterveld te controleren. De broedbiotoop voor vogels kan worden omschreven als een systematisch opgebouwde hoop beton, asfalt en staal. Dat dit voor een aantal soorten geen belemmering hoeft te zijn was al enige tijd duidelijk. Aan twee belangrijke voorwaarden, rust en voedsel, wordt ruimschoots voldaan. Slechts één keer in de maand komt een onderhoudsploeg langs voor controlewerkzaamheden. Op 18 mei en 20 juli werd de NAM-ploeg uitgebreid met een gecombineerde NIOZ/SOVON-delegatie. Op 6 juni is de Hond na afloop van onze meeuwentelling vanuit de lucht bekeken.

Het bezoek van 18 mei zal bijblijven als één van de meest absurde vogeltellingen die door een SOVON-medewerker is uitgevoerd. Overal waar het maar kon lagen nesten met eieren en/of kleine jongen. De nesten op de beide aanlegsteigers, het hoge hek rond de apparatuur, in en op een stalen kooi en een grote stapel cementzakken vormden een surrealistisch decor dat nog eens werd versterkt door grote hoeveelheden uitwerpselen, braakballen en visresten. In totaal zijn er 94 nesten van Aalscholvers gevonden. Om het geheel te completeren zijn er ook nog 73 nesten van Zilvermeeuwen, 3 van Kleine Mantelmeeuwen en 3 van Scholeksters aangetroffen. De telling van 20 juli leverde een groot aantal vliegvlugge jonge Aalscholvers op. In een aantal nesten zaten nog kleine nestjongen die zich niets aantrokken van de c. 65 zilvermeeuwkuikens.

Een aantal zaken vallen op als we het over de Aalscholvers van de Hond hebben. Op de eerste plaats is het waarschijnlijk de enige kolonie die pas heel laat door vogelaars is ontdekt. Uit gesprekken met NAM-medewerkers en schippers blijkt dat er al lang Aalscholvers op de Hond broeden. De NAM-medewerkers meldten dat direct na de aanleg in het begin van de jaren zeventig kleine aantallen broedparen zijn neergestreken. Pas de laatste jaren zit de groei er goed in.

Het tweede punt dat opvalt is dat dit de enige kolonie is in het Nederlandse deel van de Waddenzee. In het Deense en Duitse deel van de Waddenzee is het broeden langer

Groene Specht (Elwin van der Kolk).

bekend. Hoewel ook in natuurlijke biotoop wordt gebroed, vormen onnatuurlijke objecten belangrijke steunpunten van de "waddenpopulatie". Bekend is de kolonie op een scheepswrak in de Wesermond.

Eveneens opvallend is het gezamenlijk broeden van Aalscholvers met de twee grote soorten meeuwen en het gegeven dat de meeste vogels op de grond broeden. SOVON zal het gebeuren op de Hond blijven volgen.

De komende maanden zullen de gegevens worden uitgewerkt en in rapportvorm worden gegoten. Hoewel de rapporten in de eerste plaats bedoeld zijn voor opdrachtgevers geven we ook SOVON-tellers de gelegenheid kennis te nemen van de inhoud. De rapporten kunnen besteld worden. Secretariaten van vogelwerkgroepen die in de desbetreffende gebieden actief zijn, krijgen een exemplaar toegezonden.

Nieuwe rapporten

Sinds de vorige SOVON-Nieuws zijn de volgende rapporten verschenen:

92-16 L.J. Dijkse & M. Klemann. Integrale broedvogelinventarisatie van het Nederlandse Waddengebied in 1991.

93-03 M. Klemann. Broedvogels van de Haarler- en Holterberg in 1992.

93-04 R.L. Vogel. Broedvogels van de Oeverlanden langs de Linge in 1992.

93-05 L.J. Dijkse. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 1992.

93-06 R.L. Vogel. Broedvogels van de Geelders in 1992.

93-09 R.L. Vogel. Broedvogels van SBB-terreinen in de westelijke Bommelerwaard in 1992.

Voor wie een rapport wil bestellen: de nummers 93-03, 93-04, 93-06 en 93-09 kosten, inclusief verzending, f 16, de nummers 92-16 en 93-05 f 6,-. Maak het verschuldigde bedrag over op giro 2905988 t.n.v. SOVON, Beek-Ubbergen. Vergeet niet het rapportnummer te vermelden. Meer dan één rapport bestellen? Bel dan even, dat kan aardig schelen in de portokosten. Volledige rapportenlijst verkrijgbaar bij de administratie.

Zeldzame broedvogels documenteren

In de nieuwe handleiding is het al aangekondigd: er gaat veel meer aandacht besteed worden aan het zo compleet mogelijk verzamelen van gegevens over zeldzame broedvogels. Men moet dan denken aan soorten als Roodhalsfuut, Brilduiker, Rode Wouw en Cetti's Zanger, soorten dus die zo zeldzaam zijn dat ze meestal niet voorgedrukt staan op de broedvogel-formulieren. Het is van belang dat broedgegevens over deze soorten zo compleet mogelijk worden ingezameld, want anders weet geen mens hoeveel Rode Wouwen of Brilduikers er nu in Nederland broeden en of dat jaarlijks plaatsvindt of niet. Dat leidt tot veel verwarring.

Van de waarnemers wordt in het vervolg dan ook enige discipline verwacht. Bij (mogelijke) broedgevallen van zeldzame soorten die worden doorgegeven, zal meer documentatie worden gevraagd, niet alleen datum en lokatie, maar ook aard van waarneming (wat is precies waargenomen). Van sommige soorten zal een beschrijving worden verlangd om verwisseling met algemenere en/of gelijkende soorten te voorkomen. SOVON zal van haar kant garanderen dat zorgvuldig met de gegevens wordt omgegaan. Zo zal van een kwetsbare soort als de Rode Wouw nooit de precieze broedlokatie worden bekend gemaakt, hooguit een vage aanduiding waarbij de vogel geen gevaar loopt ("In Limburg..."). Waarnemers kunnen, wan-

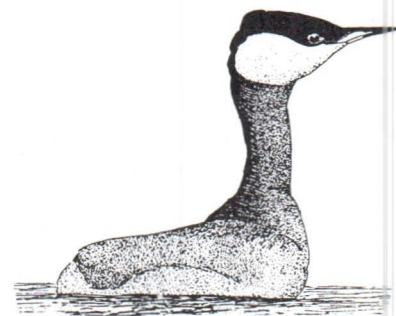
neer het om kwetsbare soorten gaat, bij verstrekking van hun gegevens aangeven of ze geheimhouding willen. We hopen dat waarnemers ervan doordrongen zijn dat een goede registratie van zeldzame broedvogels van belang is.

Op dit moment worden voorbereidingen getroffen om een overzicht te maken van het voorkomen van zeldzame broedvogels in 1985-92. Hierin zullen de BSP-gegevens worden samengevat die ons bekend zijn geworden. Aanvullingen worden gezocht in literatuur en via soortspecialisten of anderen die over veel gegevens beschikken. Als het om een substantiële bijdrage gaat, zal dit in de uiteindelijke publicatie (waarschijnlijk een artikel) worden vermeld. Na het "inhaalartikel" zullen jaaroverzichten moeten verschijnen. Voor wie British Birds leest: de overzichten *Rare Breeding Birds in the United Kingdom* geven een aardig idee van wat we ons voorstellen bij de publicatie. In de samenwerking met derden blijft SOVON de verantwoordelijkheid houden voor de via haar aangeleverde gegevens.

Waarnemers die over gegevens of details beschikken van (mogelijke) broedgevallen van zeldzame soorten die nog niet zijn doorgegeven aan SOVON, kunnen dit alsnog doen. Het gaat in eerste instantie om de periode 1985-92 en het betreft de volgende soorten: Roodhalsfuut, Woudaapje,

Kwak, Smient, Pijlstaart, Krooneend, Witoogeend, Brilduiker, Middelste Zaagbek, Zwarte en Rode Wouw, Grauwe Kiekendief, Slechtvalk, Klein en Kleinst Waterhoen, Steltkluut, Bonte Strandloper, Griel, Oeverloper, Dwergmeeuw, Zwartkopmeeuw (buiten de Delta), Oehoe, Ruigpootuil, Middelste Bonte Specht, Hop, Rouwkwikstaart, Waterspreeuw, Cetti's Zanger, Waaiersaarietrijzanger (Graszanger), Krekelzanger, Bergfluit, Kleine Vliegenvanger, Klapekster (buiten Veluwe), Raaf (buiten Veluwe), Roodmus en alle soorten die zo zeldzaam zijn dat ze sowieso naar de CDNA moeten worden ingestuurd. Vermeld precieze locatie, data, aard van waarneming (evt. broedcode). In sommige gevallen zal vanuit kantoor nog navraag worden gedaan.

Gegevens insturen naar SOVON (Fred Hastings & Hans Groot), Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen.

Roodhalsfuut (Guido van Leeuwen).